Campaña Mundial por la
EDUCACIÓN
Coalición española
www.cme-espana.org

EDUCACIÓN NEGADA, FUTUROS TRUNCADOS: ADOLESCENTES EN MOVIMIENTO DIANTE DA EMERXENCIA EDUCATIVA EN CENTROAMÉRICA

RESUMO EXECUTIVO

Centroamérica atravesa unha emerxencia educativa sen precedentes, marcada pola expulsión, os desprazamentos e a mobilidade forzosa. Un fenómeno invisible para moitos e devastador nas súas consecuencias humanas e sociais: compromete o futuro da súa próxima xeración. Este informe, baseado na investigación cualitativa con fontes primarias e secundarias, analiza as causas e obstáculos institucionais que impiden o acceso das adolescencias en mobilidade a unha educación inclusiva, equitativa e de calidade no Salvador, Honduras e Guatemala. A evidencia recollida confirma que o acceso á educación enfronta desafíos estruturais alimentados polas emerxencias recorrentes, as continuas desigualdades, a falta de coordinación entre axencias, o insuficiente financiamento e os históricos atrasos nas políticas públicas.

Ante a violencia, os desastres debidos a fenómenos naturais, a pobreza e as fracturas sociais, a escolarización convértese nun proceso fragmentado (UNESCO, 2025; Humanitarion Action, 2023). Miles de adolescentes quedan atrapados no tránsito ou no retorno, ante unha exclusión que transcende o acceso a unha aula: manifféstase na ausencia de acompañamento psicosocial, violencia de xénero, discriminación e a falta de vías flexibles de reintegración. A exclusión educativa das e dos adolescentes en movemento supón non só unha violación do dereito á educación, senón tamén un obstáculo para o desenvolvemento colectivo, a equidade rexional e a paz.

É hora de recoñecer que esta emerxencia corre o risco de normalizarse e cronificarse. Só mediante unha acción colectiva e articulada, que implante mecanismos eficaces de financiamento, sistemas de identificación e rexistro, modalidades escolares flexibles adaptadas á diversidade e formación do profesorado, será posible construír sistemas educativos verdadeiramente inclusivos, seguros e resilientes. Desde a Campaña Mundial pola Educación en España defendemos a educación como un dereito fundamental, non como un privilexio a perder en tempos de crise. Por iso, investir hoxe en Educación en Emerxencias (EeE) baixo unha visión a longo prazo non é unha resposta a curto prazo, senón un investimento estratéxico na estabilidade da rexión.

Unha crise silenciosa en cifras

A «crise silenciosa» que vive a educación na rexión esixe unha acción decisiva:

- En todo o mundo, máis de 234 millóns de nenos e adolescentes están afectados por crises prolongadas; con todo, a educación en emerxencias recibe só o 3 % da axuda humanitaria mundial.
- O Salvador, Guatemala e Honduras enfróntanse a unha complexa combinación de violencia, criminalidade, pobreza estrutural e risco extremo fronte aos desastres naturais (Germanwatch, 2025).
- Os nenos e adolescentes representan aproximadamente o 14 % dos fluxos migratorios rexionais.
- Menos do 50 % dos adolescentes completan o ensino secundario en Honduras e Guatemala, e só o 60 % no Salvador.
- O 63 % da poboación hondureña, o 56 % da guatemalteca e o 30,3 % da salvadoreña viven actualmente na pobreza.

O enfoque do Triplo Nexo

É urxente situar a educación como eixe estratéxico de calquera resposta humanitaria e de desenvolvemento. En Centroamérica, o EeE consolidouse como a estratexia principal para protexer os dereitos e achegar estabilidade; con todo, en moitos casos, os desafíos non encaixan nos parámetros convencionais dunha emerxencia, o que limita a capacidade de articular unha resposta coordinada.

Aínda que a EeE ofrece unha base sólida, as dinámicas da mobilidade humana e os factores estruturais de exclusión esixen transcender este enfoque. Por iso, este informe analiza o problema desde a lóxica do Triplo Nexo, un enfoque que integra simultaneamente tres dimensións esenciais da cooperación internacional: a acción humanitaria, o desenvolvemento sostible e a promoción da paz. A aplicación deste enfoque permite unha intervención coordinada, que responde non só ás necesidades inmediatas, senón tamén ás futuras:

- Dimensión humanitaria: Indispensable para garantir respostas inmediatas de protección, continuidade da aprendizaxe e apoio psicosocial en situacións de crise.
- Dimensión do desenvolvemento: Construír políticas educativas que transformen a educación nun motor estrutural contra a desigualdade e a mobilidade forzada, fortalecendo os sistemas educativos para que sexan resilientes e adaptables.
- Dimensión da paz: Incorpora a urxencia de que a escola sexa un espazo de protección, conciliación e cohesión social, capaz de romper ciclos de violencia e migracións forzadas.
- Ningunha intervención parcial é suficiente para responder á magnitude deste reto; requírese unha visión que integre simultaneamente estas tres dimensións.

Recomendacións

I. Para a cooperación internacional:

- Darlle prioridade ao financiamento plurianual, directo e flexible que permita adaptar as respostas educativas ás realidades diferenciadas de xénero, etnia e discapacidade.
- Destinar polo menos o 10 % do total da axuda humanitaria á educación, garantindo mecanismos que midan máis aló do acceso: calidade, seguridade, equidade e benestar.
- Canalizar fondos directamente aos actores locais e investir en infraestruturas educativas resilientes, segundo o Marco Integral de Escolas Seguras.

II. Para os gobernos nacionais:

- Garantir sistemas integrados de identificación e rexistro entre educación, protección, migración e saúde con información desagregada para o seguimento e atención personalizada.
- Adaptar o enfoque do triplo nexo ao seu contexto, consolidando a educación en emerxencias como catalizadora da resiliencia e a paz, harmonizando protocolos para a reintegración e o recoñecemento de estudos previos.
- Ampliar modalidades educativas (presenciais, a distancia, aceleradas) cun investimento sostido en formación do profesorado e acompañamento psicosocial.

III. Para a sociedade civil:

- Liderar a defensa mediante estratexias adaptadas ao territorio e participar plenamente na gobernanza e supervisión educativa.
- Xerar, sistematizar e compartir evidencias, testemuños e análises sobre traxectorias de exclusión e integración educativa en mobilidade, para concienciar e influír nas políticas públicas.
- Fomentar alianzas entre organismos multilaterais, sector privado e comunidades para escalar solucións innovadoras e culturalmente relevantes.

Cara a unha axenda compartida: principios e compromisos transversais

Para garantir que estas recomendacións se traduzan nun cambio real, é esencial que os gobernos, os actores locais, a sociedade civil e os doantes actúen con determinación e corresponsabilidade. Só a través dunha cooperación multilateral activa, centrada en, e liderada por actores locais, así como unha vontade política renovada, será posible construír sistemas educativos verdadeiramente inclusivos, seguros e resilientes que garantan oportunidades, restauren dereitos e fortalezan a cohesión social na rexión.

Campaña Mundial por la
EDUCACIÓN
Coalición española
www.cme-espana.org

CME_es @CME_es @CMEespana

La CME en España está liderada por:

Ayuda en Acción · educo educar cura · entreculturas ONG · JESUITA · MADRE CORAJE · PLAN INTERNATIONAL

Esta publicación conta coa colaboración da Cooperación Española, a través da Axencia Española de Cooperación Internacional para o Desenvolvemento (AECID), con todo, o seu contido é responsabilidade exclusiva da Coalición Española da Campaña Global pola Educación e non reflicte necesariamente a posición da AECID.

Con la financiación de:

MINISTERIO DE ASUNTOS EXTERIORES, UNIÓN EUROPEA Y COOPERACIÓN · aecid · cooperación española